

5. ROČNÍK, ČÍSLO 1/2015

FACTUM

ČTVRTLETNÍK MUZEA VYSOČINY JIHLAVA

Muzeum Vysočiny Jihlava jako výzkumná organizace

Formálního uznání, že věda a výzkum v jihlavském muzeu je na patřičné úrovni, se nám (opakovaně) dostalo začátkem tohoto roku. Odbor analýz a koordinace vědy, výzkumu a inovací na Úřadu vlády ČR zařadil muzeum na prestižní seznam výzkumných organizací. V tomto seznamu je asi 220 institucí z ČR, které se vědou a výzkumem zabývají.

Příprava archeologických vzorků k analýzám, laboratoř v Heleníně. Foto: Karel Malý – MVJ.

pokračování na straně 4

Jarní editorial

Ne, že bychom v zimě spali či rovnou hibernovali a už vůbec ne, že bychom se v muzeu nějak flákali. V posledních třech letech jsme v našem muzejnictví najeli na takové obrátky, že z nich tak nějak nelze vyklouznout, třeba by se o to našinec sebevíce pokoušel. A přesto, přese všechno, je tu najednou změna. Nastává období, v němž se věci a situace začínají jakoby rychleji vyvíjet. A koшатět. Najednou je tu spousta věmů, jež nás zaměstnávají více než v předchozích měsících, a tak nějak to člověku připadá, jakoby se v předchozích měsících toho událo jen docela málo.

To způsobilo jaro. Docela obyčejné jaro. To tam je letargické čekání až jednou – po dlouhé zimě – přijde. Najednou je to jaro

tu a s ním všechny ty báječné vůně a zvuky a probouzející se barvy. A sluneční paprsky co opravdu hřejou. A jehnědy, nalité pupeny, první květy, skřivánci, čejky a čápi (a pro pány i první minisukně ulic se mihnou).

Po měsících zimní stagnace (a snad až rezignace) nastává ohromná změna. Věci, kolem kterých člověk v zimě letargicky chodil, se stávají impulsem pro naše smysly. Konečně je na co koukat! Nad čím se radovat. A to s báječnou perspektivou, že jaro teprve začíná, po něm přijde léto a potom podzim. Do další zimy daleko!

Pavel Bezděčka

Sopky v geologické historii Moravy a Slezska

Jihlavské muzeum nabídne všem zájemcům ve velkém výstavním sále v přízemí expoziční budovy muzea od 16. dubna do 14. června výstavu Sopky v geologické historii Moravy a Slezska.

Fenomén sopečné činnosti je zřejmě tím nejpůvodnějším a nejznámějším jevem, který v geologických oborech existuje. Efektivní výbuchy sopek, tekoucí láva, katastrofy se škodami na majetku i oběti na životech – středoevropan má něco takového obvykle spojeno s exotickými zeměmi. Sopečná činnost byla ale v geologicky nedávné minulosti velmi intenzivní i na našem území. Výstava představuje sopečnou činnost jako geologický fenomén – příčiny a typy vulkanismu, včetně popisu největších sopečných katastrof i současných aktivních vulkánů. Těžištěm výstavy je však sopečná činnost na našem území (s důrazem na Moravu a Slezsko) – a to od té nejstarší doložené (kolem 725 milionů let) až po tu nejmladší, z geologického hlediska současnou. Výstava vznikla ve spolupráci Vlastivědného mu-

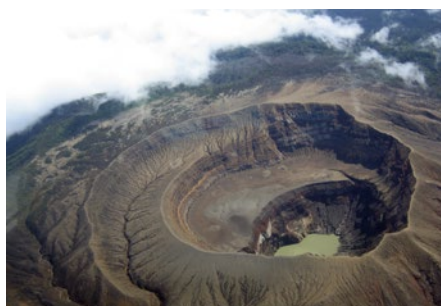
zea v Olomouci, Katedry geologie PŘF UP Olomouc, Muzea Prostějovska v Prostějově a Ústavu geologických věd PŘF MU Brno. Jejimi autory jsou Mgr. Tomáš Lehotský, Ph.D., RNDr. Vladimíra Jašková a prof. RNDr. Antonín Přichystal, DSc.

Na téma sopečné činnosti proběhne také v muzeu několik přednášek: Ing. Jiří Šura bude přednášet o vulkanismu obecně (21. dubna 2015) a v druhé přednášce představí sopky Islandu (5. května 2015). Mgr. Tomáš Lehotský, Ph.D. seznámí zájemce s vulkány Moravy a Slezska (15. května 2015) a Mgr. Vladislav Rappich, Ph.D. s vulkány Čech (2. června 2015).

Karel Malý

Sopka Tauruvur. Foto: Taylor

Sopka Santa Ana. Foto: Fernandez

Rytiny zemětřesení a erupcí sopek

Současně s výstavou věnovanou sopečné činnosti budou v prostoru muzejních arkád vystaveny reprodukce rytin z 12. až 19. století, které zachycují následky silných zemětřesení a sopečných erupcí v Evropě, Americe a Asii. Návštěvníci si budou moci prohlédnout také přístroje pro záznam zemětřesení (seismometry a registrační zařízení) z šedesátých let minulého století. Výstavu doplní textové panely znázorňující vznik zemětřesení, jeho měření, šíření seismických vln, informace o světové seismicitě atd. Bonusem pro návštěvníky bude možnost vyrobit si vlastní zemětřesení.

Výstava, kterou připravil Geofyzikální ústav AV ČR, bude k vidění na muzejních arkádách od 16. dubna do 14. června 2015.

Ludmila Moržolová

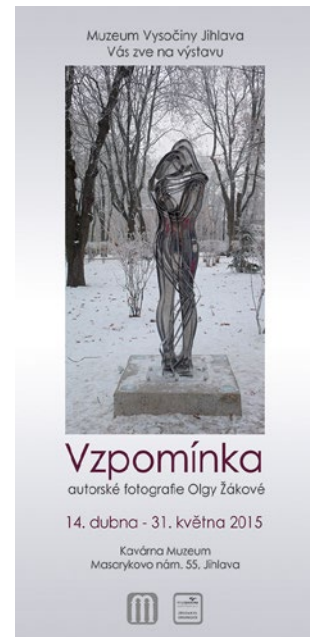

Vzpomínka výstava fotografií

Výstava autorských fotografií s názvem „Vzpomínka“ v prostorách Kavárny Muzeu představí od 14. dubna pohled na svět očima fotografky Olgy Žákové.

Fotografii se Olga Žáková začala věnovat s příchodem digitální technologie. Navštěvovala různé fotokurzy, zpočátku fotografovala kompaktem a v současné době používá zrcadlovku Canon 30D. Hodně cestovala, účastnila se několika fotosoutěží a výstav, pracovala ve fotoklubech v Gruzii, na Ukrajině i v České republice. Ve své tvorbě se snaží najít osobitý styl.

Již v loňském roce měli návštěvníci jihlavského muzea možnost shlédnout fotografie Olgy Žákové a jejího manžela Františka, a to v rámci tematické výstavy Gruzie, má láska. Na fotografiích vystavených v Kavárně Muzeu naleznete přírodní motivy, umělecké

památky i zajímavá zákoutí českých měst. Výstava potrvá do 31. května.

Martin Kos

Kámen k užítku i k okrase výstava fotografií Karla Křížka

Karel Křížek v aktivním věku pracoval jako technik v n. p. Motorpal v Telči, později jako obchodní zástupce České pojišťovny. Svému životnímu koníčku – fotografování se věnuje od 60. let minulého století. První fotografie zachycovaly především krajinu v okolí rodné Telče a jeho prvním fotoaparátem byl Flexaret. Jeho rodiště, památková rezervace Telč, jej ovlivnila natolik, že počátkem 90. let vystřídal přírodní žánr fotografie renesanční architektury. Své fotografie vystavoval na mnoha místech České republiky a ve slovenské Šaře. Jeho díla týkající se Telče byla také vystavena na putovní výstavě v Kanadě v roce 1993.

Hlavním záměrem organizátorů výstavy *Kámen k užítku i k okrase* je představit návštěvníkům součást neživé přírody, kterou většina z nás bez povšimnutí míjí. Na první pohled nacházíme samé zdánlivě bezcenné a nevhledné kameny, které nejsou vysněnými a ceněnými polodrahokamy nebo drahokamy. Pokud je však zdvihneme ze země a očistíme, tak k vlastním úžasu zjistíme, kolik utajené krásy v sobě skrývají.

Výstava, jejíž snahou je potěšit návštěvníky něčím novým, na první pohled skrytým, se v Justičním sále Státního zámku Telč uskuteční od 1. dubna do 31. května.

Helena Grycová Benešová

Příběh nemocné duše

Od 2. dubna do 15. září můžete v Muzeu Vysočiny v Jihlavě ve velkých výstavních prostorách Muzejní pudy navštívit mezinárodní putovní výstavu „Příběh nemocné duše“. Výstava byla zahájena slavnostní vernisáží 1. dubna za účasti odborné i laické veřejnosti. Úvodní slovo pronesl autor výstavy MUDr. Ivan David, CSc. Výstava se zrodila jako rozsáhlý mezinárodní projekt s podporou zahraničních psychiatrických muzeí, zejména německých, belgických, dánských a nizozemských. Doposud byla prezentována v Praze, v Namur (Belgie), v Opavě, v Kroměříži a v Havlíčkově Brodě.

Na třiceti panelech je představena historie péče o duševně nemocné jako součást kulturní historie lidstva od starověku až po současnost. Všechny hlavní texty a komentáře jsou české

a anglicky. Trojrozměrnými exponáty jsou zde většinou předměty z každodenního života pacientů a zaměstnanců psychiatrických ústavů v posledních sto letech, ale i kopie starších předmětů, například klecového lůžka nebo fixačního křesla z 19. století nebo kopie pout z 18. století, dále originály i kopie zaměstnaneckých uniforem a svěracích kazajek, historické publikace a další předměty.

Návštěvníci mohou shlédnout třicetiminutový animovaný film o historii péče o duševně nemocné a další obrazové prezentace a obrazy nadaných umělců, pacientů z České republiky i ze zahraničí a také keramiku pacientů i soubor keramických figur vytvořený arteterapeutkou a znázorňující život v současné psychiatrické nemocnici.

K výstavě je připojeno i několik panelů o historii a současnosti Psychiatrické nemocnice v Jihlavě. Ve spolupráci s ní bude také připraveno setkání s veřejností v podobě semináře či besedy.

Expozice by podle autorského záměru měla být zajímavá pro odbornou i laickou veřejnost i pro děti. Výstavě určené prostory mohly pojmout jen malou část exponátů a bohatství

obrazové a textové dokumentace. Přesto si na podrobnější prohlídku rezervujte alespoň dvě hodiny.

Ludmila Moržolová

Výstava otevřena. Foto: Dana Oberreiterová – MVJ

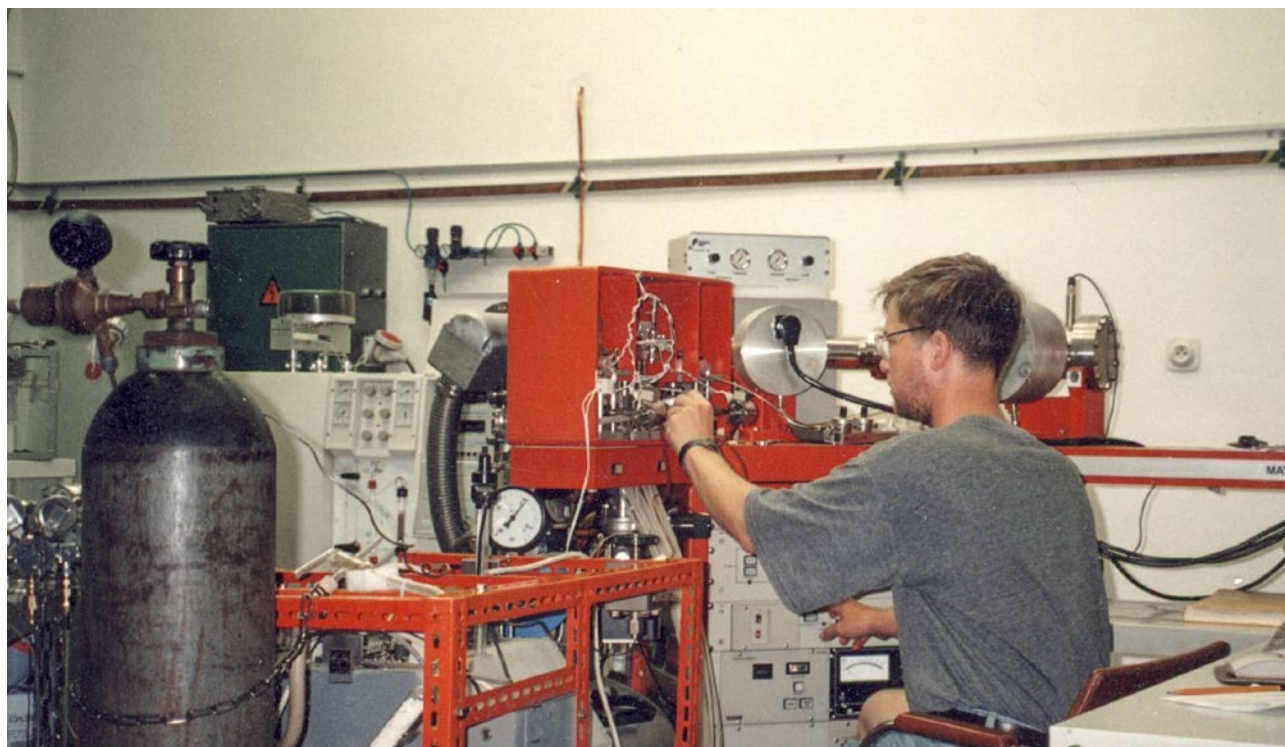
Den Země 2015 v muzeu

Již jedenáctým rokem naše muzeum oslaví Den Země, jež letos připadl na středu 22. dubna. Jako každoročně bude pro zájemce připravena řada akcí. Od loňského roku jsou otevřeny nové přírodovědné expozice, které si budou moci zájemci prohlédnout. V ostatních prostorách muzea bude připravena řada aktivit pro nejmenší až pro žáky středních škol. V minulých letech si největší oblibu získal koutek s jednoduchými pokusy. Velice oblíbené je také odlévání stop či výroba ručního papíru. Každoročně přicházíme s novými aktivitami, takže pravidelní návštěvníci se mohou opět těšit na něco nového.

Eva Charvátová

Muzeum Vysočiny Jihlava jako výzkumná organizace

Geolog muzea v laboratoři stabilních izotopů ČGS v Praze. Foto: K. Žák

Jihlavské muzeum dlouhodobě a systematicky provádí jako součást své hlavní činnosti i vědecko-výzkumnou činnost. Odborní zaměstnanci muzea (sami i ve spolupráci s kolegy z jiných institucí v ČR i v zahraničí) řeší úkoly základního i aplikovaného výzkumu, které mají vztah k muzejním sbírkám, regionu apod. Výsledky výzkumů jsou využívány a prezentová-

ny způsoby obvyklými pro vědu (vystoupení na konferencích, odborné publikace aj.) i pro oblast muzejnictví (výstavy, popularizační přednášky, publikace, přírůstky do sbírek apod.).

Formálního uznání, že věda a výzkum v jihlavském muzeu je na patřičné úrovni, se muzeu (opakovaně) dostalo začátkem letošního roku. Odbor analýz a koordinace vědy, výzku-

mu a inovací na Úřadu vlády ČR zařadil muzeum na prestižní seznam výzkumných organizací.

V tomto seznamu je asi 220 institucí z ČR, které se vědou a výzkumem zabývají. Převažují mezi nimi ústavy akademie věd a instituce spojené organizačně s vysokými školami. Institucí muzejního typu je na seznamu jen kolem 20, pouze asi pět z nich je zřizováno některým z krajů (a z těchto pěti je jihlavské muzeum ročním rozpočtem, počtem zaměstnanců apod. zdaleka nejmenší).

V Kraji Vysočina je jihlavské muzeum jedinou výzkumnou institucí muzejního typu. Zároveň spolu s Výzkumným ústavem bramborářským v Havlíčkově Brodě a Vysokou školou polytechnickou v Jihlavě jde o jediné tři výzkumné organizace sídlící v Kraji vysočina.

Pro jihlavské muzeum je zařazení na tento seznam jednak záležitostí prestiže a uznání; bezprostřední a praktický dopad má však tato skutečnost v tom, že muzeu umožňuje žádat o granty a čerpat grantové prostředky určené výhradně na výzkum.

Muzeum granty tohoto typu využívá pro svou činnost již řadu let (granty od GA ČR, Ministerstva kultury, Ministerstva životního prostředí aj.). V současné době muzeum řeší čtyři externě financované výzkumné projekty, do kterých jsou jako řešitelé zapojeni muzejní historik, archeolog, konzervátorka, zoologové a geolog. Celkový finanční objem těchto projektů (na straně muzea) je asi 3,4 milionu korun (se zcela zanedbatelnou finanční spoluúčastí muzea).

Karel Malý

Udělení medaile geologovi Ivanu Mrázkovi

Předání medaile. Foto: archiv Kraje Vysočina.

Hejtman Kraje Vysočina Jiří Běhounek udělil čestnou bronzovou medaili na návrh ředitele Muzea Vysočiny Jihlava geologovi Ivanu Mrázkovi. Medaile byla udělena jako výraz poděkování za to, že přenechal za mimořádně výhodných podmínek svoji rozsáhlou sbírku nerostů do sbírek krajského muzea.

Ivan Mrázek je brněnský geolog, geoarcheolog a gemolog. Celoživotně se specializuje na drahé kameny. Od 70. let minulého století se mu podařilo shromáždit výjimečnou kolekci vzorků drahokamových surovin a částečně či zcela šperkařsky zpracovaných materiálů. Sbíрка, která čítá cca čtyři stovky položek, je v této chvíli v majetku Kraje Vysočina, ve správě jihlavského muzea. Jak uvedl sám Ivan Mrázek: „Vysočina je pokladnice drahých kamenů. Mezi nejcennější kusy patří vysočinské citrýny, nedají se běžně najít, vybroušené jsou nádherné.“

Jeho sbírka kamenů nalezených na Českomoravské vrchovině a okolí je jednou ze dvou takto zaměřených sbírek. Kolekce je o to cennější, že veškeré nálezy jsou dokumentovány včetně lokalit.

Převzato z tiskového oddělení Kraje Vysočina

Příroda očima Pavla Procházky

Od poloviny února do poloviny dubna mohli návštěvníci našeho muzea shlédnout desítky originálních grafických listů jednoho z nejlepších současných českých ilustrátorů přírody – Pavla Procházky z Vlčnova. Jeho ilustrace ptáků a savců, ale i ryb, obojživelníků, hmyzu a rostlin dobře znají čtenáři přírodovědných publikací, které vydala nakladatelství Academia, Scientia, Albatros, Aventinum, Slovart, Grania a Mladá Fronta. Od roku 1994 jeho dokonalé ilustrace ozdobily 25 českých knih a tři knihy vydané ve Francii, Velké Británii a v Austrálii. Pavel Procházka je krom toho autorem řady školních obrazů a tabulí, jeho ilustrace zdobí mnoho přírodních naučných stezek a dalších informačních materiálů propagujících ochranu přírody. Dlouhodobě spolupracuje s třicetkou nejrůznějších českých institucí, z nichž můžeme jmenovat například pražskou zoologickou zahradu, pro kterou nakreslil kompletní jmenovkový systém expozice, což představuje více než sedm stovek ilustrací, nebo Národní Park Šumava, pro který ilustroval řadu didaktických přírodovědných pomůcek.

Vernisáž výstavy, která se uskutečnila ve foyeru našeho muzea atypicky ve středu (11. února 2015), se odehrála ve velmi

Autorova „přítomnost“ na vernisáži. Foto: Dana Oberreiterová – MVJ.

Jedno z dioramat Pavla Procházky.

přátelské a zejména veselé atmosféře, ačkoli se autor z technických důvodů nemohl dostavit. Velké množství návštěvníků včetně oficiálních hostů přivítalo s nadšením nápad kurátora výstavy, který v „hodině dvanácté vykouzli“ náhradníka (avátara) autorova a během úvodního proslovu k výstavě s ním „živě komunikoval“.

Pavel Bezděčka

Výjimečná kolekce keramických nádob

Archeologická sbírka Muzea Vysočiny Jihlava obsahuje kolekci keramických nádob, které byly středověkými hrnčíři opatřeny zvláštní rytou výzdobou. Jedná se o tři ryté linie vycházející z jednoho bodu, z nichž prostřední čára bývá v horní části často ukončena půlkulovitým plastickým výčnělkem. Ornament se vyskytuje takřka výhradně jen v podhrdlí velkých nebo přímo zásobnicových hrnců, jejichž vnější povrch byl v několika případech opatřen tuhým nátěrem. Je zajímavé, že se s těmito nádobami, či spíše s jejich fragmenty, setkáváme v archeologických situacích pouze na Jihlavsku. Pokud je nám známo, tak se jinde v Evropě v období 14. až 15. století, do kterého jsou keramické nádoby datovány, nevyskytuje. Keramiku zdobenou naším ornamentem vyráběli tedy s největší pravděpodobností jihlavští hrnčíři buď přímo v Jihlavě, kde jsou doloženy pozůstatky po hrnčířských pecích, nebo v jejím bezprostředním okolí. Následně byly z dílen hrnčířské výroby distribuovány do okolních lokalit v Mirošově nebo na hrad Rokštejn, nejspíše však prodávány na jihlavském trhu.

Největší počet rytých ornamentů na celých nádobách byl nalezen v jihlavských odpadních jímkách během záchranných výzkumů v centru města v 70. až 90. letech 20. století, několik exemplářů pochází z výzkumu kaple sv. Josefa v Mirošově u Jihlavy a další podobně vyzdobené kusy odkryli archeologové při výzkumu dolního paláce zříceniny hradu Rokštejna. Zvláště rokštejnská keramika je nápadně podobná té jihlavské. Většina ornamentů pocházejících z obou lokalit má obě krajní

Jihlava – zásobnicové hrnce.
Foto: Pavla Lajtkepová – MVJ

linie rovné, jen několik nádob je má prohnuté tak, že připomínají listy květiny. Prostřední linie by pak mohla symbolizovat stonek ukončený „květem“ v podobě plastického výčnělku. Ve srovnání s jiným druhem výzdoby vrcholně středověké keramiky je náš ornament poměrně složitý a někomu připomíná např. větvičku „stopu kuřete“ nebo dokonce ženský genitál. Co chtěl tímto obrazem středověký řemeslník vyjádřit? Jednalo se o značku hrnčířské dílny nebo dokonce jednoho hrnčíře v podobě tří čar nebo o stylizaci květiny – symbolu jara a hojnosti? Nevíme, ale bádání pokračuje...

David Zimola

Jihlava – zásobnicové hrnce. Foto: Pavla Lajtkepová – MVJ

Nový odborný pracovník muzea

Uvolněné místo archeologa archeologického oddělení Muzea Vysočiny Jihlava obsadil od 1. března 2015 Mgr. Aleš Hoch.

Narodil se v Jihlavě 21. února 1985 a po absolvování studia archeologie na Ústavu archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity v Brně v roce 2012 se profesionálně věnuje archeologii středověku v českých zemích. V letech 2004–2010 působil jako specialista a posléze i jako asistent archeologického výzkumu na záchranných archeologických výzkumech jihlavské pobočky archeologické společnosti Archaia Brno, o. p. s. V roce 2011 výrazným způsobem pomáhal jihlavskému muzeu při zvládnutí plošně náročného výzkumu dna Staroměstského rybníka v Telči a v letech 2012 až 2015 pracoval jako archeolog v instituci Archaia Brno.

Specializací Aleše Hocha jsou archeologické nálezy organického původu z období vrcholného středověku (13. až 15. století), obzvláště pak kožené artefakty, jejichž zpracování tvoří náplň jeho doktorského studia na FF MU v Brně. Výrobky z kůže a ze dřeva nalezené v rámci výzkumu vodního hradu ve Veselí nad Moravou byly tématem jeho magisterské diplomové práce, kterou obhájil v roce 2012. Organické nálezy z Veselí nad Moravou a Jihlavy dále zpracovává v rámci grantového projektu „Veselí nad Moravou – středověký hrad v říční nivě“ a „Internetová encyklopedie dějin města Brna – modul Jihlavsko“. Své výzkumy prezentuje na archeologických konferencích a publikuje v odborných časopisech, jako jsou např. Přehledy výzkumů nebo *Archaeologica Historica*.

Na Vysočině Aleš Hoch samostatně vedl výzkumy v Jihlavě – Palackého ulici (2010), záchrannou akci v domě č. 18 v Palackého ulici v Jihlavě (2013), výzkum v rámci rekonstrukce Horáckého zimního stadionu (2012, společně se Š. Černošem), v Telči – dům č. 48 na náměstí Zachariáše z Hradce (2012–2013, společně se Š. Černošem), v Moravských Budějovicích při rekonstrukci náměstí (2013–2014, společně s P. Hejhalem) a v Jaroměřicích nad Rokytnou při rekonstrukci náměstí, který pokračuje i v letošním roce.

Mgr. Aleš Hoch. Foto: Pavla Lajtkepová – MVJ

Při své práci v jihlavském muzeu se Aleš Hoch zaměřil na záchranné archeologické výzkumy na Jihlavsku, Jemnicku a Třebíčsku a také na výzkum milovaných kožených a dřevěných středověkých artefaktů nacházených v příhodně vlhkých prostředích na celé Českomoravské vrchovině.

David Zimola

Organické materiály v archeologii

Artefakty vyrobené z organických materiálů (dřevo, kůže, textil) patří k vzácným nálezům. Proto, aby přežily do dnešních dnů, jsou nutné specifické podmínky, jako je trvale vlhké prostředí bez přístupu vzduchu, extrémní sucho či mráz. V našich zeměpisných šířkách se samozřejmě nejčastěji setkáme s první variantou. Nejběžnějším místem jejich nálezů pak bývají zaniklé jímky a studny, kam středověký člověk vyhazoval drobný domovní odpad, v extrémních případech však může dojít k objevu plošně dochované lokality jako například hradu, hornického areálu či městské parcely. Až v této situaci pak archeolog pochopí, o jaké množství informací přichází na tzv. suchých lokalitách, zejména pokud jde o různé stavební konstrukce či mobiliář.

Zajímavou skupinu v této kategorii hmotné kultury tvoří nálezy vyrobené z kůží, resp. usní. Artefakty z toho materiálu jsou u nás z odborného hlediska dlouhodobě přehlíženy, avšak neprávem. Usňové výrobky jako obuv, opasky a tobolky mají značnou výpovědní hodnotu, neboť se v nich odráží dobové smýšlení a vkus. Platí to pak zejména u obuvi, která byla (podobně jako dnes) do značné míry módní záležitostí. Díky tomu vykazuje jistou chronologickou citlivost a může být dobrým pomocníkem při relativním datování. Nálezy kompletní obuvi jsou však velice vzácné. Je to zejména z důvodu poměru cena/výdrž, jelikož se odhaduje, že středověká obuv nedokázala snést více než půl roku intenzivního nošení. Proto byla často opravována a nošena až do přísloušného roztrhání. Tato situace si ve středověku vynutila vznik samostatného řemesla – vetešnictví. Na všech usňových výrobcích lze pak sledovat stopy po technologických postupech z různých fází výroby, od

vyčištění přes vykrajování a šití, až po zmíněné opravy. Skládání těchto stop, zejména na základě tvarů jednotlivých dílců a způsobu šití, se v případě obuvi vyvinul v zahraničí samostatný vědní obor nazvaný „kalceologie“ (z lat. calcei = bota).

Aleš Hoch

Dokumentace kostelních betlémů na okrese Jihlava

Muzeum Vysočiny v Jihlavě má ve svých sbírkách celkem rozsáhlý fond betlémových figurek, staveb a celků, pocházejících z konce 18. a především z 19. až poloviny 20. století. Jedná se o původní jihlavské německé soukenické betlémy, typické pro region bývalého jihlavského jazykového ostrova. Bohužel se jedná o práce dnes již neznámých autorů, protože prakticky veškerý fond není signován. Pouze několik staveb je opatřeno podpisem autora. Jedná se navíc o předměty, které byly vázány na zde žijící německé obyvatelstvo, a proto tato tradice stavění betlémů v rodinách po 2. sv. válce ve své původní podobě zaniká. Z tohoto důvodu i skutečnost rozšiřování muzejního sbírkového fondu původními betlémy se stala spíše ojedinělou záležitostí.

Nicméně tento fakt nesnižuje hodnotu daného betlémového materiálu a tyto sbírkové předměty neztrácejí na své atraktivnosti. Svědčí o tom řada betlémových výstav, ať už v rámci Muzea Vysočiny v Jihlavě nebo mimo něj.

Středem zájmu etnografického výzkumu jihlavského muzea se proto staly v posledních dvou letech i betlémy kostelní. I když původně koncem 17. století po josefínských reformách byly betlémy z kostelů vykazány jako nedůstojné a rozptylující zbožný lid, postupem let se přes šlechtické, měšťanské a venkovské prostředí do kostelů znovu vracely. Zvláště v 19. a počátkem 20. století bylo pro mnohé katolické farnosti, kostely a kaple prestižní záležitostí mít svůj vlastní farní betlém, který se každoročně dle možností obměňoval.

Výzkum jihlavského muzea se vymežil na území bývalého okresu Jihlava. Fotodokumentace je prováděna v katolických kostelech a kaplích. Toto území má své specifikum jednak díky bývalé zemské hranici, která rozdělovala území na českou a moravskou část, jednak výskytem bývalého německého jazykového ostrova. Na jihlavském okrese se v současnosti střetávají tři diecéze. Na moravské straně brněnská (s děkanstvími jihlavským a telečským) a na české straně královéhradecká (s vikariátem Havlíčkův Brod) a českobudějovická (s vikariátem Pelhřimov). Na okrese je 36 farností a kolem 60 kostelů

Pavlov

a 66 kaplí. Jedná se tedy o velice vhodné prostředí pro srovnávání jednotlivých lokalit.

Od roku 2013 bylo dosud zdokumentováno 14 betlémů a další budou následovat. Nevýhodou terénní práce je fakt, že jednotlivé betlémy jsou dostupné pouze v krátkém časovém rozmezí od Štědrého dne do 2. února, tedy svátku Hromnic následujícího roku. V některých farnostech je betlém rozebrán a ukládán již v průběhu ledna po svátku Tří králů. Rozsah a velikost betlémů jsou dány prostorovými možnostmi kostela, většinou se jedná o stálé, každoročně vyhrazené místo. Bohužel i kostelní betlémy nejsou většinou signované a nelze tudíž s jistotou jmenovat autora. Výjimku tvoří např. kostelní betlém v nedaleké Brtnici, kde lze s určitostí říci, že se jedná především o produkci místních věhlasných řezbářů rodiny Boudných, v níž se tato tradice dědila po několik generací.

Z dosavadních poznatků lze vyvodit zjištění, že u navštívených kostelních betlémů jde převážně o figurky dřevěné, polychromované, inspirované především tradicí betlémářství jihlavských betlémů. V několika případech (Jamné, Luka nad Jihlavou) jsou v betlémech figurky papírové, tak jak to bylo typické u betlémů třebečských nebo (částečně) třeštských. Na několika místech se objevily velké asi 30 cm vysoké figury, zatím bohužel neznámých autorů (Střítež, Vyskytná nad Jihlavou, Nová Říše). Pouze zatím jen ve Ždírci byl betlém z jiného materiálu – umělé bílé hmoty podobné sádře, avšak vně barevné a polychromované, takže výsledný efekt připomínal dřevo.

V první fázi muzejního výzkumu bude cílem digitálně zdokumentovat všechny stávající kostelní betlémy (ve farnosti jich může být i několik) a pak následně zkoumat další potřebné informace o původu a historii toho kterého díla. K tomu budou sloužit nejen informace místních farníků, stavitelů betlémů, ale i místní a farní kroniky. Jedná se o práci časově náročnou, zdloouvou, ale velice zajímavou a duchovně povznášející. Její výsledek bezesporu zaujme i nejednoho příznivce betlémářského umění.

Dana Nováková

Brtnice

Nová Říše

Střítež

Luka nad Jihlavou

Publikační činnost pracovníků Muzea Vysočiny Jihlava v roce 2014

V následujícím přehledu jsou shromážděny odborné a populárně naučné práce zaměstnanců našeho muzea (včetně příspěvků do Museum Factum) publikované v roce 2014. Sestavil Pavel Bezděčka.

- Bezděčka P. 2014: Přírodou Srí Lanky. – Museum Factum 1: 5.
- Bezděčka P. 2014: Za přírodou do podzemí. – Museum Factum 1: 8–9.
- Bezděčka P. 2014: Publikační činnost pracovníků MVJ za rok 2013. – Museum Factum 1: 9–11.
- Bezděčka P. 2014: Editorial. – Museum Factum 2: 2.
- Bezděčka P. 2014: Mouchy a surrealismy. – Museum Factum 2: 3.
- Bezděčka P. 2014: Karel Slimáček – Pohledy pod pokličku. – Museum Factum 2: 3.
- Bezděčka P. 2014: František Dörfl – Výběr z tvorby. – Museum Factum 2: 8.
- Bezděčka P. 2014: Pojednání o hbitěnkách. – Museum Factum 2: 10–11.
- Bezděčka P. 2014: Photographia Natura v roce 2014. – Museum Factum 4: 7.
- Bezděčka P. 2014: O kopřivách zatracovaných i chválených. – Příbyslavský čtvrtletník 1–2: 36–39.
- Bezděčka P. 2014: O drátovcích na bramborách. – Příbyslavský čtvrtletník 3: 31–33.
- Bezděčka P. 2014: Povídání o hbitěnce. – Příbyslavský čtvrtletník 3: 35–37.
- Hejkal J., Michálek J., Sychra J., Bezděčka P., Dvořák D., Malenovský I., Melichar V. & Uhlík P. 2014: Přehled zvláště chráněných a ohrožených druhů hub, lišejníků, rostlin živočichů Kraslicka. – Sborník muzea Karlovarského kraje 22: 153–184.
- Bezděčka P. & Bezděčková L. 2014: Mravenci v zahradách a sadech – pomocníci nebo škůdci? – Veronica 2014/3: 26–27.
- Bezděčka P. & Charvátová E. 2014: Sběrka modelů hub. – Museum Factum 3: 10–11.
- Bezděčková K. 2014: Příroda Českomoravské vrchoviny. – Museum Factum 3: 6–8.
- Bezděčková K. 2014: Dalbergova ornitologická sbírka. – Museum Factum 4: 10–11.
- Bezděčková K. 2014: Rojivý rok. – Příbyslavský čtvrtletník 1–2: 36–39.
- Bezděčková K. 2014: Jelen lesní Cervus elaphus. – Příbyslavský čtvrtletník 3: 34–35.
- Bezděčková K. & Bezděčka P. 2014: Mravenci (Hymenoptera: Formicidae) lokality Nad Svitákem. – Acta Rerum Naturalium (v tisku).
- Čermáková S. 2014: Pohřbívatí a hřbitovy v historii Jihlavy. – Museum Factum 3: 4.
- Čermáková S. 2014: Jánuš Kubíček: Dekalky. – Museum Factum 3: 4.
- Čermáková S. 2014: Do jihlavského muzea zavítala spisovatelka Klára Smolíková. – Museum Factum 3: 5.
- Gonda R. 2014: K otázce nacistické perzekuce německých antifašistů na Jihlavsku. – Sborník z mezinárodní historické konference „Češi a Němci na Vysočině“, Havlíčkův Brod.
- Gonda R. 2014: Jedinečný přírůstek jihlavského muzea. – Museum Factum, 2: 7.
- Gonda R. 2014: Židovské památky na Vysočině. – Museum Factum, 2: 5.
- Gonda R. 2014: Slovenská televize v muzeu. – Museum Factum, 3: 5.
- Gonda R. 2014: Nově zrestaurovaná Tóra. – Museum Factum, 4: 10.
- Grycová-Benešová H. 2014: Pozvánka na vánoční výstavu. – Telčské listy.
- Grycová-Benešová H. 2014: Dějinný zlom života lidí i na Telčsku. – Museum Factum, 2: 4.
- Havlíček J. 2014: Kdy vznikly Stříbrné Hory. – Příbyslavský čtvrtletník 3: 14–16.
- Havlíček J. 2014: Středověký hornický areál u Simtan. – Pohledské listy 1.
- Havlíček J. 2014: Rudní průzkum v Českém Šicendorfu za protektorátu. – Horáček březen 2014/46.
- Havlíček J. 2014: Kdy vznikly Stříbrné Hory. – Horáček září 2014/47.
- Havlíček J. 2014: Strava středověkých horníků. – Horáček prosinec 2014/48.
- Havlíček J. 2014: Lom v Pohledu jako geologická a mineralogická lokalita. – Havlíčkobrodský deník 27. 1. 2014.
- Havlíček J. 2014: Středověký unikátní hornický areál se nachází těsně u Simtan. – Havlíčkobrodský deník 14. 4. 2014.
- Pauliš P., Havlíček J., Kopecký S. & Sejkora J. 2014: Nový výskyt pegmatitu s fluorapatitem a columbitem-(Fe) u České Bělé u Havlíčkova Brodu. – Minerál 22, 1.
- Pauliš P., Havlíček J., Kopecký S. & Pour O. 2014: Anatas a brookit ze středověkého důlního tahu nedaleko Jitkova u Havlíčkova Brodu. – Minerál 22, 6.
- Stránský K., Janová D., Jan V., Havlíček J., Spötz Z., Kavička F., Sekanina B. & Stránský L. 2014: Stříbrné Hory na Havlíčkovsku, okolí kostela sv. Kateřiny. – Slévárenství 3–4.
- Hoch A. 2014: Kožené artefakty z Jihlavy. – Archeologické výzkumy na Vysočině 4 (v tisku).
- Dejmal M. & Hoch A. 2014: Dřevěné provozní vybavení z hradu ve Veselí nad Moravou. – Archeologie Historica 39, 1: 257–271.
- Charvátová E. 2014: Den Země v Muzeu Vysočiny Jihlava. – Museum Factum 1: 6.
- Charvátová E. 2014: Co chystá Mykologický klub Jihlava pro rok 2014. – Museum Factum 1: 2.
- Juříčka J. & Juříčková K. 2014: Vegetace a flóra lokality Nad Svitákem na Jihlavsku. – Acta Rerum Naturalium (v tisku).
- Kos M. 2014: Gruzie, má láska. – Museum Factum, 2: 5.
- Kos M. 2014: Procházka krašohledem. – Museum Factum, 4: 6.
- Lajtkepová P. 2014: S mečem a štítem – vojenství středověku nejen na Českomoravské vrchovině. – Museum Factum 3: 3.
- Lajtkepová P. 2014: Vánoce očima arménských dětí. – Museum Factum 4: 5.
- Malý K. 2014: Práce v nových expozicích nabraly na tempu. – Museum Factum 1: 7.
- Malý K. 2014: Nové expozice muzea. – Museum Factum 3: 2.
- Malý K. 2014: Tajuplné krajiny – makrokosmos a mikrokosmos. – Museum Factum 3: 2.
- Malý K. 2014: Nové expozice otevřeny. – Museum Factum 3: 6.
- Malý K. 2014: Ohlédnutí za rokem 2014. – Museum Factum 4: 2.
- Malý K. 2014: Poklady Vysočiny – skvosty depozitářů. – Museum Factum 4: 2–3.
- Hrubý P., Hejhal P., Malý K., Kočár P., Petr L. 2014: Centrální Českomoravská vrchovina na prahu vrcholného středověku. Archeologie, geochemie a rozbory sedimentárních výplní niv. – Masarykova univerzita, Brno, 264 pp.
- Hrubý P., Malý K., Schubert M. 2014: Přírodovědné výzkumy nálezů z průzkumu lokality Roter Hirsch v Dippoldiswalde – příspěvek k výsledkům výzkumu. – ArchoMontan 2014, Dresden, 203–213.
- Chvojka O., Chrastová D., Malý K. 2014: Halštatské sídliště s doklady hutnění železa v Čakově (okr. České Budějovice). – Archeologické výzkumy v jižních Čechách, 27: 113–149.
- Matulová M. 2014: Paličková krajka. – Museum Factum, 2: 4.
- Matulová M. 2014: Dopisování. – Museum Factum, 4: 5.
- Moržolová L. 2014: Jaro jako ze žurnálu. – Museum Factum 1: 2.
- Moržolová L. 2014: Tichý dialog. – Museum Factum 1: 4.
- Moržolová L. 2014: Muzejní knihovna v novém. – Museum Factum 1: 6.
- Moržolová L. 2014: Muzeum Vysočiny Jihlava vstupuje do nové sezóny s novým jednotným vizuálním stylem. – Museum Factum 1: 8.
- Moržolová L. 2014: Vzhůru na kopec. – Museum Factum 1: 11.
- Moržolová L. 2014: Kaktusy na muzejním dvorku. – Museum Factum 2: 7.
- Moržolová L. 2014: A na konec. – Museum Factum 2: 11.

- Moržolová L. 2014: 3. ročník studentské konference opět v muzeu. – Museum Factum 3: 5.
- Moržolová L. 2014: Věříte na zázraky? – Museum Factum 3: 11.
- Moržolová L. 2014: Tajemství. – Museum Factum 4: 6.
- Moržolová L. 2014: PF 2015. – Museum Factum 4: 11.
- Nováková D. 2014: Masopusty na Jihlavsku. – Jihlavský deník.
- Nováková D. 2014: Masopust. – Jihlavské listy.
- Nováková D. 2014: ...a s Ním přišla spása. – Museum Factum, 4: 3.
- Oberreiterová D. 2014: Muzejní a galerijní noc 2014. – Museum Factum 1: 3.
- Oberreiterová D. 2014: Muzejní a galerijní noc 2014. – Museum Factum 2: 6.
- Oberreiterová D. 2014: Kouzlo vánočních ozdob. – Museum Factum 4: 4.
- Oberreiterová D. 2014: Hudební nástroje v proměnách času. – Museum Factum 4: 4–5.
- Oberreiterová D. 2014: Co se této noci stalo. – Museum Factum 4: 7.
- Oberreiterová D. 2014: Kurzy drátkování stále pokračují. – Museum Factum 4: 8.
- Pospíchalová S. 2014: K lovu, boji, na parádu. – Museum Factum, 2: 2.
- Zimola D. 2014: Gotická Jihlava. – Museum Factum 3: 9.
- Zimola D. 2014: Analýza keramických artefaktů ze Starých Hor u Jihlavy. – Acta Rerum Naturalium 16: 121–143.
- Zimola D. 2014: Keramické nálezy z jihlavské radnice, Masarykovo nám. 1. – Archeologické výzkumy na Vysočině 4 (v tisku).
- Zimola D. & Hrubý P. 2014: Dolování a mincování na Českomoravské vrchovině. – Museum Factum 3: 10.
- Zimola D. & Vokáč M. 2014: Venkovské kostely. – Museum Factum 1: 4.

Tak mě přece jen dostali...

Po statečném boji, mazaném kličkování a hrdinné obraně mě nakonec ti malí zákešní tvorové přeprali – ochořela jsem. Ani není divu, když díky chřipkové epidemii běhalo po ulicích prskajících, kašlajících a usoplených jedinců víc než dost. Naštěstí to nemělo nijak komplikovaný průběh. Sice mi teklo z nosu jako z okapu a hlavu jsem měla jak přesýpací hodiny, ale nedostavily se bolesti kloubů, vysoké horečky ani tuberácký kašel.

Když už jsme u toho kašle a tubery, víte, že 27. května v roce 1910, tedy před 105 lety, zemřel pan Robert Koch, člověk, kterému lidstvo vděčí za víc, než by se na první pohled zdálo. Byl to on, kdo již v roce 1876 objevil původce anthraxu – *Bacillus anthracis*. Světu představil také další dosud neznámé – *Mycobacterium tuberculosis* či *Vibrio cholerae*. Nejenže je objevil, ale také je zdokumentoval a světu ukázal tvář v tvář. Díky mikrofotografii, které byl Koch také průkopníkem, jsme se mohli seznámit s malými, vizuálně celkem nezajímavými, leč o to víc nebezpečnými, smrtícími lidskými souputníky. Robert Koch strávil mnoho času také na cestách, po stopách dalších člověčích nepřátel – lepy, malárie, moru, spavé nemoci a dalších. Kromě jiného formuloval také tzv. 4 Kochovy postuláty, tj. zásady postupu při prokázání souvislosti mezi patogeny a nemocí:

1. mikroorganismus musí být pozorován ve všech nemocných jedincích a v žádném zdravém,
2. musí být z nemocného izolován a vypěstován mimo tělo v laboratorních podmínkách,

3. zdravý pokusný jedinec musí po naočkování vypěstovanými mikroorganismy onemocnět se stejnými příznaky, jako původně nemocní,
4. z pokusného objektu musí být izolován totožný mikroorganismus jako z původně nemocného.

Kruh dokazování se tak dokonale uzavře.

Lidstvo díky panu Kochovi dostalo do ruky jednoduchý postup na odhalení těch, kteří mnohdy závratnou rychlostí zdecimovali celé populace. Když víte, s kým máte tu čest, máte mnohem větší šanci se s ním vypořádat. To máte stejné jako u záškodníků s lidskou tváří – pokud je neodhalíte, budou škodit bez zábran pořád dál. Jakmile ale zjistíte, co jsou zač, a vypořadujete, co dělají za nekalotu, můžete je izolovat a začít pracovat na odstranění napáchaných škod. Je tam ale jeden zásadní rozdíl. U mikroorganismů víte, že pracujete na jejich fyzickém zničení. U těch dvounohých „patogenů“ se s nimi musíte vypořádat silou práva či myšlenky, což nebývá vždy jednoznačné a nebude to nikdy definitivní. V obou případech je však třeba v boji nepolevovat, nepřátel se nelekat a na množství ne dbat, jinak nebudeme mít šanci na přežití.

Přeji vám všem, milí čtenáři – vzhledem ke všemu výše uvedenému – do krásných jarních dnů hlavně HODNĚ ZDRAVÍ.

Ludmila Moržolová

16. DUBNA 1910 – 105 LET

Jan Kašpar poprvé v Pardubicích úspěšně vzlétl na francouzském Blériotově stroji, který si zakoupil. Jeho let byl dlouhý 2 kilometry a pohyboval se ve výšce zhruba 20 m nad zemí. Létání ho fascinovalo. Sestrojil si i vlastní letadlo, povedlo se mu uskutečnit i delší lety i let se spolucestujícím a stal se průkopníkem letectví u nás. Jeho život však záhy nabral dráhu střemhlav – trápený depresemi i různými ranami osudu se pokusil o sebevraždu, na jejíž následky zemřel v necelých 45 letech. Život zkrátka není spravedlivý a „létat“ je třeba, dokud je k nám osud nakloněn svou vlídnější tváří.

6. KVĚTNA 1840 – 175 LET

Zrození 1. poštovní známky. Nazývá se Penny Black, protože byla černá, vizuálně velmi kvalitní s vyobrazením královny Viktorie. Na svět přišla zásluhou generálního poštmistra Velké Británie Rowlanda Hilla, který přišel s velkou inovací systému úhrady poštovního. Začala se platit jednotná sazba pro zásilku do určité váhy bez ohledu na místo určení. Známkou byla jakýmsi potvrzením toho, že poštovné bylo zapláceno. V českých zemích se první známka objevila o deset let později. Na výtvarném zpracování známek byla v minulosti užita řada uměleckých i tiskařských technik a říká se o nich, že jsou to vlastně malá umělecká díla. To ale platí obecně – i obyčejná věc běžné denní potřeby může být skvostem, když se udělá poctivě.

23. ČERVNA 1955 – 60 LET

První hromadné tělovýchovné vystoupení na Strahově zvané spartakiáda. Název spartakiáda pochází již z období 1. republiky od J. F. Chaloupeckého, kterého inspirovalo povstání otroků vedené Spartakem. S nápadem uspořádat velkolepou tělovýchovnou akci, která by upozadila vzpomínky na slavné všesokolské slety, přišli komunisté již v roce 1953. Podobná akce se konala pak každých 5 let, poslední v roce 1985. Mnozí z nás si určitě vybaví svérázné „dresy“, životu mnohdy nebezpečné tělovýchovné náčiní, otravný dril a dobrovolně-povinnou účast všech generací. Někteří si nostalgicky povzdychnou – jaké že to bylo hezké, někteří si oddychnou – ještě že už je to za námi. Nakonec můžeme konstatovat – platí sice, že v zdravém těle zdravý duch, ale nesmí se to implantovat direktivně, jinak to funguje stejně jako za Spartaka...

MUZEJNÍ A GALERIJNÍ NOC 2015

15. 5. 2015

VÍCE NA [HTTP://MUZEUM.JI.CZ](http://muzeum.ji.cz) NEBO NA [WWW.OGV.CZ](http://www.ogv.cz)

Muzeum Vysočiny Jihlava

- 2. 4. až 15. 9.** **Příběh nemocné duše**
seznámení s historií péče o duševně nemocné
- 16. 4. až 14. 6.** **Sopky v geologické historii Moravy a Slezska**
sopečná činnost jako geologický fenomén – sopečné katastrofy i aktivní vulkány
- 16. 4. až 14. 6.** **Rytiny zemětřesení a erupcí sopek**
zemětřesení, sopečná činnost a přírodní katastrofy zachycené umělci minulých staletí
- 30. 4. až 4. 6.** **Jan Hus**
výstava k výročí úmrtí náboženského myslitele, kazatele, reformátora, učitele a kněze
- 12. 6. až 30. 8.** **Zašlá sláva jihlavských plováren**
výstava provede po místech, kam se v minulosti chodili Jihlavané nejen osvěžit
- 18. 6. až 30. 8.** **Pavel Matuška: Usmívání**
výstava prací karikaturisty, kreslíře, malíře a řezbáře představuje umělcovu tvorbu v oblasti výtvarného humoru
- 26. 6. až 30. 8.** **Němečtí antifašisté na Jihlavsku**
70 let od vítězství nad fašismem ve druhé světové válce připomene výstava dosud nezdokumentovanou činnost a většinou tragické osudy německých antifašistů na Jihlavsku

Kavárna Muzeum

- 14. 4. až 31. 5.** **Vzpomínka**
pohled na svět očima fotografky Olgy Žákové
- 2. 6. až 14. 6.** **Jihlavský havířský průvod**
reportážní fotografie z předchozích ročníků
- 16. 6. až 26. 7.** **Napříč**
skicy dopravních prostředků, originální pojetí graffiti, série pláten tvořených sprejem a akrylem autora Tomáše Starého

Hrad Roštejn

- 9. 5.** **Roštejnský hodokvas**
odpolední komponovaný program Společstva meče a ohně Novus Origo z Polné zakončený ohňovou show
- 13. 6.** **Slavnostní zahájení výstavy 100 let od požáru hradu Roštejn**

Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč

- 1. 4. až 31. 5.** **Kámen k užítku i k okrase**
fotografie telčského fotografa Karla Křížka jsou k vidění v Justičním sále Státního zámku Telč
- 30. 4. až 14. 5.** **K 70. výročí ukončení 2. světové války**
výstavu v prostorách telčské radnice připravily Muzeum Vysočiny Jihlava, pobočka Telč, Muzejní spolek v Telči a Město Telč

